

UOT 81

MÜASİR AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ LƏQƏBLƏRİN TƏSNİFİ

İlahə KƏRİMOVA*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 4 dekabr 2023; çapa qəbul edilmişdir: 12 fevral 2024; online-da çap edilmişdir: 21 mart 2024.

Received: 4th of December, 2023; accepted: 12th of February, 2024; published online: 21th of March, 2024.

Açar sözlər: *onomastika, antroponimika, ləqəb, şəxs adları*

Giriş

Xüsusi və ümumi adların təsnifi dilin leksik tərkibinin ən qədim və ənənəvi bölünmə üsullarından biridir. Azərbaycan dilinin onomastik vahidləri apelyativ söz qruplarına nisbətən daha gec tədqiqata cəlb olunmuşdur. Bu sahə 1950-ci illərdən başlayaraq daha ciddi tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Onomastik vahidlər öz vəzifə, funksiya və mənalarına görə ümumi adlardan kəskin şəkildə fərqli mənə çalarlarına malikdir.

Elmi ədəbiyyatlarda ləqəb terminindən geniş istifadə olunsa da, xalq danışığında və dialektlərində "ayama" terminindən də istifadə olunur. Bəzi dialekt və şivələrdə *ayalğa, nəssə, təyalğa, əyalğa* və s. kimi variantlar da vardır. Ləqəblər Azərbaycan dilçiləri tərəfindən müxtəlif istiqamətlərdən tədqiq olunmuş, bir çox tədqiqat əsərləri nəşr olunmuşdur. Ləqəblərin əsas yaradıcısı və onu yaşadan xalq hesab olunur. Ləqəblər rəsmi ad hesab olunmur. Bunlar qeyri-rəsmi adlardır. Ləqəblər şəxs adları içərisində müəyyən mövqeyə malikdir. Ləqəblər də şəxs adları kimi fərdiləşdirmə, nominativ identifikləşdirmə, diferensiallaşdırma və başqa funksiyaları yerinə yetirir. Əsil şəxs adı ilə şəxsin özü arasında heç bir əlaqə olmur. Bu hökm isə ləqəblərə aid edilmir. Ləqəblər həyatın müəyyən dövründə şəxslə həqiqi və ya məcazi şəkildə əlaqəli olur. Ləqəblər şəxs haqqında əlavə məlumat verir.

1. Ləqəblər haqqında ümumi məlumat

Onomastikanın əsas tərkib hissələrindən biri olan antroponimik vahidlər arasında ləqəblərin xüsusi yeri vardır. Ləqəb çox qədim kateqoriya olub, digər şəxs adlarının genetik mənbəyi sayılır. Bu fikir öz təsdiqini bu gün də tapır. Şəxsi istifadə etdiyi ləqəbə görə tanıyırlar. Ləqəblər məişətin özünəməxsus tələbatından dolayı yaranır. Qədim türklər avropalılar kimi doğulduqları gündən ölənə kimi eyni ad daşıyırdılar. Türklərin adı həmişə onların cəmiyyətdəki mövqeyini əks etdirmişdir. Uşaq ikən onlar ləqəb, gənclikdə çin, qocalarkən isə titulları daşıyırdı.

Azərbaycan antroponimik vahidlərinin geniş şəkildə öyrənilməsi 60-cı illərdən sonrakı dövrü əhatə edir. Tədqiqatçı alimlərimiz A.Qurbanov, M.Adilov, Ş.Sədiyev, M.Çobanov, H.Həsənov, Z.Sadiqov, H.Əliyev, Q.Mustafayeva, Ə.Tanrıverdiyev, A.Paşayev və başqaları antroponimikanın müxtəlif məsələlərinə həsr edilmiş çoxsaylı elmi məqalələr və monoqrafiyalarda bu sahə barədə fikirlərlə çıxış etmişlər.

Müasir Azərbaycan ədəbi dilində təxəllüslər və ləqəblər daha çox qarışdırılan məsələlərdəndir. Ləqəblər şəxs üçün köməkçi ad rolunu oynayır.

Təxəllüslərlə ləqəblərin aşağıdakı fərqləri mövcuddur:

* magistrant, Bakı Avrasiya Universiteti
e-mail: ilahek2001@gmail.com

1. Ləqəblər quruluşuna görə sadə, düzəltmə, mürəkkəb söz, söz birləşmələri, hətta sadə cümlə formasında olur: Dəli Fatimə, Toyuqçu Həsən, Yumurta yeməz Nəsir, Pulkəsən Vəli və s. Təxəllüslər isə əsasən sadə, düzəltmə və mürəkkəb söz şəklində formalaşır.

2. Ləqəblər mürəkkəb adın komponentidir və başqa dilə tərcümə olunur: *Bağban-Sadovnik Hacı* və s. Təxəllüslər fonetik dəyişikliyə uğramasına baxmayaraq, başqa dilə tərcümə olunmur. Nümunə: *Xaqani, Raqim, Mushfiq, Vurqun* və s.

4. Ləqəblərdə çoxmənalılıq xüsusiyyətləri vardır. Məsələn, qırmızı həm rəng adına, həm də sözü üzə deyənə deyilir.

5. Ləqəblərdən rəsmi şəkildə qəbul olunmur. Təxəllüslər isə hamı üçün rəsmidir. Onlar dövlət tərəfindən qeydə alınır, qorunur, müstəqillik və toxunulmazlıq hüququnu daim saxlayır.

Ləqəblər bədii əsərdə ideyanı qabarıq nəzərə çarpdırmaq üçün istifadə olunan üslubi vasitələrdən biridir. Ləqəblərin seçilməsinə də xüsusi diqqət verilir. Gülüş doğura biləcək ləqəblərə daha çox yer verilir. Ləqəblərin xalq danışığı dilində çox geniş yayılması ilə bağlı olaraq bədii ədəbiyyatımızda ləqəblərdən bir üslubi vasitə kimi istifadə edilir. C.Məmmədquluzadənin 1894-cü ildə yazdığı “Danabaş kəndinin əhvalatları” əsərində də onlarca belə ləqəblərə rast gəlmək olar. Nümunə: *Girdik Həsən, Dəvə Heydər, Yalançı Səbzəli, Eşşək Muxtar, Dovşan Qasım* və s.

Məlumdur ki, ləqəb hər insana aid olmur. Azərbaycanlıların hər birinin rəsmi adı olduğu halda, çox insanın ləqəbi yoxdur. İnsanların ləqəbləri onların peşəsinə, tutduğu mövqeyə, vəzifəyə, zahiri görünüşünə, fizionomiyasına, xarakterinə, əməllərinə və s. görə verilir. Hər bir ləqəb xalq arasında müəyyən səbəblərdən yaranır və onlardan çox müxtəlif məqsədlərlə istifadə olunur.

“Ləqəb” – ərəbcə müəyyən xarakterik xüsusiyyətə əsasən insanlara verilən addır. Bəzən ləqəb termininin milli qarşılığı kimi “*ayama*” sözü də işlənir. Dilimizdə dini məzmunlu adlar – milli adlar əsas yer tutur. Məsələn, *Məhəmməd, Əli, Hüseyin, Allahverdi* və s. kimi adlar bir kollektivdə çox insana aid ola bilər. Buna görə də, bu şəxsləri fərqləndirmək üçün ləqəb məzmunlu müxtəlif köməkçi sözlərdən istifadə olunur. Məsələn, *Qız Məhəmməd, Kar Məhəmməd, Nazir Məhəmməd, Çal Məhəmməd, Çoban Məhəmməd* və s [8, s. 52].

H.Həsənov xüsusi şəxs adlarını 4 yerə bölmür: 1) rəsmi ad; 2) təxəllüs; 3) ləqəb; 4) titul. O, ləqəbləri 6 qrupa bölmüşdür: 1. Bir kənddə, nəsilə eyni adamları fərqləndirmək üçün verilən ləqəblər; 2. Bədən qüsurlarına görə verilən ləqəblər; 3. Şəxsin vərdişi; 4. Peşəsi; 5. Doğulduğu yer; 6. Milli xüsusiyyətləri ilə əlaqədar olanlar [11].

B.Xəlilov ləqəblə təxəllüsün fərqi belə izah edir: “*Təxəllüslərdən fərqli olaraq ləqəblər insanlara peşəsinə, tutduğu mövqeyinə, vəzifəsinə, zahiri görkəminə, xarakterinə və s. cəhətlərə görə başqaları tərəfindən verilir. Bir sözlə, ləqəblər qeyri-rəsmi olur və məhəlli xarakter daşıyır. Ona görə də, ləqəblərin fərdi, ailəvi, nəsli və məhəlli növləri vardır*” [12, s. 230].

2. Ləqəblərin funksiyası və mənə xüsusiyyətlərinə görə təsnifi

Bu vaxta qədər rus və digər türk xalqlarında, o cümlədən Azərbaycan antroponomikasında ləqəblər müxtəlif formada təsnif edilmişdir. Ləqəblərin bütün cəhətlərini nəzərə alaraq onları aşağıdakı kimi qruplaşdırma bilərik:

1. *Bir kənddə və nəsilə eyni adlı şəxsləri bir-birindən fərqləndirmək üçün istifadə olunan ləqəblər.* Məsələn, “Ancaq kimim? Hayıf ki, mən onun nə adını, nə də familiyasını bilirəm. Amma ləqəbini bilirəm – “*Pəncəli*”. Yəqin ki, bu, adı və familiyası bizə məlum olmayan, həm “*Zəli*”, həm də “*Qədəş*” ləqəbi daşıyan qocadır” [7, s. 21].

2. *Xarici görkəmindəki qüsurlara görə verilən ləqəblər.* Bir çox tədqiqatçılar bu ləqəb növünü “portret” ləqəblər də adlandırırlar. “Sən məgər miltonsan? Adım Bürsəli, ləqəbim “*Qozbel*”dir” [7, s. 58]. Bu nümunədə Bürsəliyə *Qozbel* ləqəbini üzüqoylu yatıb

qozbel kimi qısıldığına görə kaloniyada veriblər. “Seymurun qəzəbindən əsim-əsim əsə-rək dəhrəni Çapıq Şəmsinin başı üzərində qaldırdığını gören Teymur cəld irəli atılıb onun nazik biləyindən yapışdı” [22, s. 17]. Bu nümunədə *Çapıq* ləqəbi Şəmsiyə üzündəki dərin çapıqlara görə verilmişdi. Şəmsi bu ləqəbdən utanmırdı.

3. *Xasiyyətinə, xarakterinə görə verilən ləqəblər*. Məsələn, “Bu kor Əli Bakıda məşhur *Qoçu* Ağakərimin qardaşı idi” [21, s. 281]. Bu nümunədə personajlara həm xarici görünüşünə (*kor Əli*), həm də xasiyyətinə görə (*Qoçu* Ağakərim) ləqəb verilmişdir. Məsələn, “Ərdəbildə məşhur təlxək *Lotu* Cabbara rast gəldim” [21, s. 288]; Həmin bu vaxtlar *Koxa* mənə ləqəb yapışdırdı: “*Cəfali* Cavanşir!” [18, s. 370]. “Mən heç kəsi hərləmirəm. Mənə *Tümen* Sənan deyirlər. Mən avtoritetəm, bütün Rusiyada ad çıxarmışam” [24, s. 370].

4. *Peşəsinə görə verilən ləqəblər*. Ləqəblərin bir hissəsi də peşə, sənət bildirərək şəxsin adı ilə birgə işlənir. Şəxsin ləqəbi səsləndirilən zaman həmin şəxsin nə işlə məşğul olduğu göstərilir. Məsələn, “Ərimə *dülgər* Baxış deyirlər” [21, s. 299]; “Tərzən Cavad özünün və sənətinin ölmədiyini, yeni nəslin simasında yenidən həyata qayıtdığını gördükdə sevinir” [10, s. 25]; “Getmişdim *Falçı* Qurbana dua yazdırmağa ki, Allah sənə qızım Şölə xanımdan bir oğlan kəramət eləsin” [3, s. 118]; “*Doktor* Məmmə ilə Şəppəlinin dostluğunun hardan, necə başladığını və nəyə görə bu qədər möhkəmləndiyini doğru-dürüst bilən yox idi” [18, s. 265].

5. *Milliyyətinə görə verilən ləqəblər*. Nümunə: “İkinci adam isə *kürd* Zəndi idi. *Kürd* Zəndi bir neçə dil bilirdi” [21, s. 284].

6. *Doğulduğu yerə görə verilən ləqəblər*. “Hanı *Şirazlı* Mirzə Nağının əmlakı?” “Hanı *damqanlı* Cəfər xanın kürurları?” [3, s. 205].

Ləqəblər, bəzi hallarda, bütöv bir nəslə aid olur. Onlar məzmun etibarilə müxtəlif olurlar. Bədii əsərlərdəki materiallar əsasında onları belə qruplaşdırmaq olar:

1. *Fiziki çatışmazlıqla bağlı ləqəblər*: “Altı aşıq boyu olan *Törə* Murad barıt da-barcığı kimi açıldı. Şuşa məclislərində incə zarafat, lətifəçilik, hazırcavablıq olduqca inkişaf etmişdi. Mayor Əbdürrəhimbəy, Səfibəy, Alı yüzbaşı, *Dəli* Xudubəy, Allahverənli Kalba Şirin kimi adamların söyləmiş olduqları lətifələr yalnız Şuşada deyil, Azərbaycanın hər guşəsində söylənir” [4, s. 405]; *Qoluyox* Nəsirin qapısına çoxlu adam toplaşmışdı. [13, s. 43]; “İsfəndiyar kişinin gəlinlərinin belə qeyri-adi hərəkətinə səbəb olan o ariq, gödəcik oğlan – feldşer *Axsaq* Hacı sol ayağının üstə çökə-çökə yönəlib, cibindən ağ-dəstək, iri bıçaq çıxarıb...” [18, s. 14].

2. *Dini ləqəblər*: “Qorodovoy *Kərbəlayi* Zal iyirmi beş ildən artıq idi polis idarəsində xidmət edirdi” [9, s. 147]. “*Kərbəlayi* Zal bu keyfiyyəti görüb öz-özünə dedi: “Daha baxtımın ulduzu parıldadı. Gecənin bu vaxtında gələn girdə şey xatalı şey ola” [9, s. 148]; “Dünən görürəm *Hacı* Cəlal pul sayır, pulu sandığından koma-koma çıxarıb yığır qabağına” [10, s. 114]; “*Kərbəlayi* Xudaverdi: Xudahafiz. Allah sizin ömrünüzü uzun eləsin. Gedək, bala” [10, s. 271].

3. *Ləqəbli adlar* bədii əsərlərdə sinekdoxa biçimində işlənə bilər. “Dövrən, zəmanə, kolxoz – kollektivləşdirmə, sovetləşmə eybəcər sosial mühit yaradıb, bu halallıq ocağını quranları, tikənləri – *Höcət* Cahangirləri, *Kar* Bağırları təkləyib, dəyirmanı –bin-bərəkət ocağını haramxorlara, əsli-nəsli olmayanlara, nəcabətsiz lütqom firqəçilərə tapşırıb” [13, s. 35].

4. *Bədii əsərlərdə ləqəblər münasibətləri də tənzimləyə bilər*. Məsələn, İnsan və təbiət, insan və ətraf mühit, insanın canlılara münasibəti (burada *Höcət* Cahangirin sarı Mad-yana, lütqom Qasının tülüngü oğlu lovğa Səftərin mindiyi erkək Kəhərə münasibəti), insanın insan olmayan canlılar qarşılığında ilahi tərəfindən yerinin müəyyənləşdirilməsi – bütün bunlar yazıçını dərinlən düşündürür. *Höcət* Cahangir haçansa bu rəvayəti eşitmişdi.

Ə.İldırımoglundun “Aqibət” romanı müasirlərimizə, dövrəməzə tövbə yolunu, haqqa qayıdış yolunu nişan verir. Bu adların özündə də bir rəmz, simvol görünür. Höcət Cahangir mühitə, mənəviyyatsızlığa qarşı mübariz olduğundan, sözümdən, əqidəsindən dönmədiyindən adamlar ona “Höcət” ayamasını verib. Cahangir, əslində, yaşadığı mühitdə hakimiyyəti olmayan hökmdar, qoşunu olmayan sərkərdədir, adının mənasında olduğu kimi, babaların ruhlarının əmanətlərini qoruyan hökm sahibidir, cahangirdir...

Ləqəblə şəxs arasında mövcud olan əlaqə iki – həqiqi və məcazi formada olur. Əgər ləqəb kimi işlənən söz şəxslə əlaqədar öz həqiqi mənasında işlənirsə, şəxsi olduğu kimi xarakterizə edirsə, belə ləqəbləri həqiqi mənalı ləqəblər adlandırmaq olar: *Yetim İbrahim, Keçəl Həmzə, Dərzi Cəfər, Bağban Səlim, Odunçu Qurban, Baramaçı Həzi* və s.

Ləqəblərin ən geniş yayılmış növünü məcazi ləqəblər təşkil edir. Əgər ləqəb kimi işlənən söz şəxsi dolay yolla xarakterizə edirsə, şəxsin hər hansı müsbət və mənfi keyfiyyətlərini, xarici görünüşü, fiziki və psixi xüsusiyyətlərini daha qabarıq şəkildə əks etdirirsə, bu cür ləqəblər məcazi ləqəblər adlanır. Burada sözlərin məcazi məna ifadə etməsində, canlı və cansız hadisə və s. ilə şəxs arasında müəyyən bənzəyən əlaqələrin yaradılması əsas rol oynayır. Azərbaycan dilində məcazi ləqəblər çoxdur: “*Pərizad ucaboylu, qızılı saçlı gözəl bir qızdı. Bu saçlarına görə ona “Məryəm” deyirdilər*” [5, s. 35].

Müasir Azərbaycan dilində mövcud olan məcazi mənalı ləqəbləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. *Metaforik ləqəblər*: Məcəzi mənalı ləqəblərin müəyyən hissəsini metaforik ləqəblər təşkil edir. Beləliklə, metaforik ləqəblər metaforanın bir hissəsini təşkil edir. Onlar şəxsin xarici görünüşü, xasiyyəti, vərdişi, gücü və s. ilə bağlı olur. Metaforik ləqəblər aşağıdakı şəkildə olur:

2. *Zoonim ləqəblər*: Metaforik ləqəblərin əsas hissəsini təşkil edir. Azərbaycan dilində bir çox əsl adlar, təxəllüslər, ləqəblər ümumi zoonimlərdən yarandığı kimi, bir sıra zoonimlər də antroponimlərdən düzəlir. Bədii ədəbiyyatda daha çox təsadüf olunan bu cür antropo-zoonimlərdə insanlara aid olunan xüsusiyyətlər zoonimlərə aid edilir.

Heyvanların adları ilə düzələn zoonimik ləqəblər də vardır. “Axund iftarı yeyib təsbehi alır əlinə, başlayır hesablaşmağa: bəzzaz Palazqulaq oğlu – otuz manat, *Fərə Cəfər* – əlli manat, süpürgəsaqqal Rəhim – on manat, *dana* Bayram – on manat, körükburun oğlu – on manat, çürük Mehdi – on manat, yetim Dadaş – beş manat, *cıq-cıq Fərzal* – beş manat, içgənə Kərim – beş manat, zurna Balaxanımın uşaqları – on manat, *qaban* Kazım bəy – bir at, ya əvəzində iyirmi manat, *quzğun* Səfi bəy – bir çuval buğda, keçəl Mir Heydər – bir şaqqa keçisi” [9, s. 151]. Burada işlənən *Fərə, cıq-cıq, qaban, quzğun* heyvan adları şəxslərə ləqəb kimi verilmişdir. “– *Tülkü* Nəsim!.. və sairə. Sadalayıb axırda mənə baxırdı” [18, s. 362]; “– *Zəli* addır, ləqəb? – Ləqəbdir. – *Zəlini* şəxsən tanıyırsan? – Bəli” [7, s. 49].

1. *Mifonim ləqəblər*: Mifonimika onomastikanın bir şöbəsidir. Onun tədqiqat obyektini canlı həyatda olmayan insan, heyvan, bitki, coğrafi və kosmoqrafik adlar təşkil edir. “Bu dəqiqə gərək Şamama *cadu* qarını məğriblə məşriqin arasında, hansı yerdə olsa, burada olsun, eşitdinmi?” [10, s. 113]; “*Pəri cadu*: Baş üstə, asandır, get. Amma bax, Şamama, sair adamlara ağılın getməsin” [10, s. 116].

2. *Xrematonim ləqəblər*: Onomastikanın sahələrindən biri də, xrematonimiyadır. Maddi-mədəniyyət əşyaları – silah, musiqi alətləri, zərgərlik məmulatları, qiymətli daşlar, avadanlıqlar və s. obyektini təşkil edir. Silah adlarına uyğun olan ləqəblərə baxsaq. “Bu vəzifədə Əli Rüstəmov xeyli çalışmış, “*Tapança*” ləqəbi daşıyan quldur Yədulla, cibgir Rantik Nalbandyan, qatil Həlimə, fırılacaqçı Klara və başqaları kimi bir çox cinayətkarları ifşa etmişdi” [7, s. 69]; “*Qılinc* Qurbana əl vermək özü də şərəf sayılırdı” [18, s. 364].

3. *Bədən üzvlərinin adı ilə ifadə olunan metaforik ləqəblər*: “– Ey, Xain Xıdır! – deyirdi. – Ey, Çənə Bağır! Deyirdi. “Xain Xıdır”, necə deyərlər, dirigözlü öldürdü, “Çənə Bağır” qızarırdı, ağarırdı, bozarırdı” [18, s. 362].

4. *Təsərrüfatda, məişətdə ən çox istifadə olunan alət, qab-qacaq və digər əşyaların adı ilə ifadə olunan ləqəblər*: “Cında qarı, Dingə Dəmir, Həsir Haşım!... –Bu adlarda nəse axtarmayın, əmmə, əlbəttə, qərībədir ki, bizim Qaracalarda uşaqları, yeniyetmələri çıxmaq şərti ilə, neçə adam varsa, bir o qədər də ləqəb var” [18, s. 359].

5. *Sinekdoxa ləqəblər*: Sinekdoxa həm bütöv bir əşyanı, həm də onun bir hissəsini bildirməyə xidmət edir. Azərbaycan dilində mövcud olan ailə-nəsil, kollektiv ləqəblərin çoxu və sülalə adları bu cür meydana gəlmişdir. “*Qədirovlar Huribazovlargilə* gələrkən institut tələbəsi balaca Nisəni də özləri ilə gətirirdilər” [5, s. 36]; “*Qədirovların* yaşadığı şəhərdə varlı bir mülkədar olurdu” [5, s. 41].

Ləqəblər insanların ən müxtəlif cəhətlərini, daha çox mənfi xüsusiyyətlərini bildirmək üçün istifadə olunur. Bədii əsərlərdə ləqəblər daha çox müxtəlif üslubi məqsədlər üçün istifadə olunaraq emosionallığın artırılmasına xidmət edir və əsərdəki adları əlavə çalarlarla zənginləşdirir. Ləqəblər həm cəmiyyətin mədəni sferasını, həm də insana məxsus daxili mədəniyyəti təcəssüm etdirir. Ləqəblər müsbət münasibətləri əks etdirməli, bir qədər ironiyalı, qıcıqlandırıcı olsa belə, şəxsiyyətin heysiyyətinə toxunmamalı və ünsiyyətdə mübahisə, münaqişə yaratmamalıdır. Bu da öz növbəsində kollektiv və fərdin kommunikativ mədəniyyətini müəyyən edir.

Nəticə

Ləqəblər ad sistemində yerinə, funksiya və ümumi prinsiplərinə görə digər köməkçi adlardan fərqlənir. Ləqəblər şəxsin həm müsbət, həm də mənfi xüsusiyyətlərini əks etdirə bilər. Şəxsin işi, fəaliyyəti, xarakteri və s. dəyişdikcə onun ləqəbləri də dəyişə bilər. Ləqəblər həm də zəngin semantik sistemə malikdir. Həqiqi mənəli ləqəblərlə yanaşı, ləqəblərin çox hissəsini məcazi, metaforik ləqəblər də təşkil edə bilər. Beləliklə, bu gün ləqəb məişət leksikasının ayrılmaz hissəsidir. Antropoloji kateqoriyalar arasında dinamik cəhətdən inkişaf edən, kənd ərazilərində, xalq arasında genişlənən, artan dil vahididir.

ƏDƏBİYYAT

1. Adilov M., Paşayev A. Azərbaycan onomastikası. İzahlı terminoloji lüğət. Bakı: Nurlan, 2005, 488 s.
2. AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu. Onomastika məsələləri (məqalələr toplusu). Bakı: Zərdabi MMC, 2023, 352 s.
3. Axundzadə M.F. Əsərləri. Üç cildə. I cild. Bakı: “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, 2005, 296 s.
4. Çəmənəminli Y.V. Əsərləri. Üç cildə. III cild. Bakı: Avrasiya Press, 2005, 440 s.
5. Divanbəyoğlu A. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 184 s.
6. Əliyev H.R. Ümumi antroponimika problemləri. Bakı: “Azərnəşr” nəşriyyatı, 1985, 125 s.
7. Əmirov C. Qara Volqa. Bakı: Qanun, 2017, 412 s.
8. Hacıyeva Y. Azərbaycan dilində təxəllüslər. Bakı, 2001, 146 s.
9. Haqverdiyev Ə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. II cild. Bakı: Lider, 2005, 408 s.
10. Haqverdiyev Ə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. I cild. Bakı: Lider, 2005, 504 s.
11. Həsənov H. Təxəllüslər və ləqəblər. “Elm və həyat”, 1980, №1. s. 38.
12. Xəlilov B. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Bakı: Nurlan, 2008, 442 s.
13. İldırımoglu Ə. Aqibət. Bakı: Nurlan, 2005, 392 s.
14. Qurbanov A. Azərbaycan dilinin onomalogiyası. Bakı: Maarif, 1988, 596 s.
15. Məmmədquluzadə C. Danabaş kəndinin əhvalatları. Bakı: Azərnəşr, 1936, 94 s.
16. Məmmədli Q. İmzalar. Bakı: Xatun Plyus, 2010, 146 s.
17. Məşədiyev Q. Azərbaycan dilində ayamaların izahlı lüğəti (dialekt materialları əsasında). Bakı: Elm və təhsil, 2018, 126 s.
18. Muğanna İ. Seçilmiş əsərləri. Altı cildə. I cild. Bakı: Avrasiya press, 2009, 424 s.
19. Paşa A. Azərbaycan şəxs adları. Müəllim üçün vəsait. Bakı: Maarif, 1996, 208 s.

20. Paşayev A. Azərbaycan təxəllüsshünaslığının əsasları. Bakı, 2016, 275 s.
21. Rüstəm S. Seçilmiş əsərləri. Üç cildə. II cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 328 s.
22. Seyidbəyli Həsən. Cəbhədən-cəbhəyə. Bakı: Hədəf nəşrləri, 2013, 371 s.
23. Verdiyeva Z. Köməkçi ad kateqoriyaları. Bakı: Maarif, 1990, 225 s.
24. Yolçiyev V. Bir ovuc torpaq. Bakı: Vektor, 2009, 320 s.

Резюме

Илаха Каримова

Классификация никами в современном Азербайджанском языке

В то время, когда азербайджанская ономастика развивается и расширяются исследования в этой области, неслучайно личные имена стали особым объектом исследования. В именной системе нашли отражение все общественно-политические события, происходившие в нашей стране с древнейших времен до современной эпохи.

В древности не было границы между прозвищами и настоящими именами. Прозвище дается человеку в разные периоды его жизни. Образование прозвищ связано с обстоятельствами. В этой статье мы даем общие сведения о никнеймах, историю изучения никнеймов, сферу использования никнеймов и принципы классификации никнеймов. Классификацию прозвищ можно сгруппировать следующим образом: Прозвища, даваемые для различения одноимённых людей в одной деревне и поколении, прозвища, даваемые по дефектам внешнего вида, прозвища, даваемые по характеру, прозвища, даваемые по профессии, прозвища, даваемые по национальности, прозвища, данные по месту рождения, прозвища, связанные с физическими недостатками, религиозные прозвища, метафорические прозвища, мифонимические прозвища, крематонимические прозвища, метафорические прозвища, выраженные по названию частей тела, прозвища, выраженные по названию наиболее используемого инструмента, посуда и другие предметы хозяйства, быта, синекдохи-ники и так далее. Каждое из этих прозвищ было объяснено на примерах из произведений искусства. В качестве примеров прозвищ Синехдокса были выбраны произведения Абдуллы бека Диванбейоглу, а в качестве примеров прозвищ по профессии - произведения Мирзы Фатали Ахундзаде и Абдурахим бека Хагвердиева.

В статье мы также проанализировали лингвистические и стилистические особенности прозвищ в азербайджанском языке. Прозвища, используемые в азербайджанском языке, различаются по своим лексико-семантическим оттенкам. Эти прозвища отражают внешность, физические и психологические аспекты персонажа.

Ключевые слова: *прозвище, ономастика, антропонимика, личные имена*

Summary

Ilaha Karimova

Classification of nicknames in the modern Azerbaijan language

At a time when Azerbaijani onomastics is developing and research in this field is expanding, it is no coincidence that personal names have become a special object of research. All the social and political events that have taken place in our country from the earliest times to the modern era have been reflected in the name system.

In ancient times, there was no boundary between nicknames and real names. A nickname is given to a person at different times of his life. The formation of nicknames is related to circumstances. In this article, we provide general information about nicknames, the history of the study of nicknames, the scope of use of nicknames, and the principles of classification of nicknames. We can group the classification of nicknames as follows: Nicknames used to distinguish people of the same name in the same village and generation, nicknames given due to defects in external appearance, nicknames given due to character, nicknames given according to profession, nicknames given according to nationality, nicknames given according to place of birth, nicknames related to physical disability, religious nicknames, metaphorical nicknames, mythonymous nicknames, chrematonymous nicknames, metaphorical nicknames expressed by the name of body parts, nicknames expressed by the name of the most used tool, dishes and other objects in the economy, household, synecdoche nicknames and so on. Each of these nicknames was explained by

showing examples from works of art. The works of Abdulla bey Divanbeyoglu were selected as examples of nicknames for Synechdox, and the works of Mirza Fatali Akhundzade and Abdurrahim bey Hagverdiyev as examples of nicknames according to their profession.

In the article, we also analyzed the linguistic and stylistic features of nicknames in the Azerbaijani language. Nicknames used in the Azerbaijani language differ in terms of their lexical-semantic shades. These nicknames reflect the character's appearance, physical and psychological aspects.

Key words: *nickname, onomastics, anthroponymics, personal names*

Redaksiya heyətinin üzvü fil.e.d. prof. Veysəlli Fəxrəddin Yadigar oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.